

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ АНГЛОМОВНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ПОДЯКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Приходько А. А.

Сумський державний університет

У статті розглянуто поняття подяки та особливості його перекладу засобами української мови. Сформульовано визначення міжкультурного поняття подяки в англійській мові, окреслено синонімічний ряд висловлювань подяки та їх можливість поєднуватись із самостійними та службовими частинами мови. Також зазначено умови та причини висловлення вдячності, їх варіанти реалізації в мові/мовленні. Зокрема, конкретизовано послуги/комунікативні ситуації, за яких люди зазвичай виражають подяку, та схарактеризовано «отримувачів» подяки, серед яких можуть бути конкретні особи, групи людей та неперсоніфіковані поняття.

У статті детально проаналізовано засоби передачі формул вдячності англійського художнього дискурсу українською мовою. З огляду на це виокремлено основні методи перекладу висловлювань подяки, серед яких: переклад словниковим відповідником, пошук варіантного відповідника в мові перекладу. Зауважено, що позаяк не всі формули подяки можна перекласти за допомогою перекладного еквівалента чи аналога цільовою мовою, перекладачеві необхідно застосовувати додаткові модифікації. Тому в роботі також вказані лексико-семантичні та граматичні трансформації, за допомогою яких передають висловлювання подяки українською мовою, зокрема додавання слова, вилучення (займенників), транспозиція, перестановка слів, частин речення, та переклад із використанням низки лексико-семантичних та граматичних трансформацій. Зазначено, що послугоування відразу декількома трансформаціями зумовлено аломорфією англійської та української мов і водночас необхідністю здійснення адекватного перекладу. Саме тому в роботі наведено приклад залучення групи перекладацьких прийомів для передачі комунікативного фрагмента, який містить формули подяки.

Увагу зосереджено і на стилістичному аспектові передачі формул подяки, а саме на тенденції нівелювання відображення графонів у цільовій мові.

Ключові слова: подяка, мовленнєвий етикет, перекладацькі трансформації.

Przyhodko A. A. The peculiarities of translation of the English gratitude expressions into Ukrainian. The article deals with the concept of gratitude and the peculiarities of its translation by means of the Ukrainian language. Special attention is paid to the linguistic and extra-linguistic factors of the notion of gratitude. The definition of the intercultural concept of gratitude is outlined by the English-language reference sources. It also differentiates a synonymous set of gratitude expressions and combinability with the independent and auxiliary parts of speech. The conditions and reasons for expressing gratitude and their variants of implementation in language / speech are also indicated. In addition, it lists the services / communication situations in which people typically express gratitude, and specifies "recipients" of gratitude, which may include specific individuals, groups of people and non-personalized concepts. The article describes a detailed analysis of the means of transmitting the gratitude formulas of the English literary discourse into Ukrainian. Therefore, the main methods of translating gratitude are highlighted. They include translation by a dictionary/direct correspondent, finding an equivalent / analogue in the target language. Due to the fact that not all formulas of thanks can be translated with the help of a translation equivalent or an analogue into the target language, additional modifications must be applied by the translator. Thus, the work also indicates lexico-semantic and grammatical transformations that are used to convey gratitude in Ukrainian. They are adding/decompression, omission/compression (pronouns), transposition, rearranging words, parts of a sentence and translating involving a number of lexical-semantic and grammatical transformations. The article states that the use of several transformations is due to the alomorphism of the English and Ukrainian languages and at the same time the need for adequate translation. That is why the paper presents an example of involving a group of translation techniques to convey a communicative fragment that contains the formulas of gratitude. Attention is also paid to the stylistic side of the transmission of gratitude formulas, namely the tendency to negate the display of graphs in the target language.

Key words: gratitude, speech etiquette, translation transformations.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Сучасний світ характеризується стрімким розвитком комунікації між державами. Оскільки міжнародна комунікація є невід'ємним соціокультурним фактором розвитку суспільства, її вивченню та аналізу приділяється особлива увага. У міжкультурному спілкуванні важливу роль відіграє володіння правилами етикету, а також усві-

домлення їх відмінностей від культури до культури. До таких правил етикету належать висловлювання подяки. Проте, незважаючи на їх важливість у житті кожної людини, все ще залишаються прогалини в їх дослідженні, а особливо в контексті англійської та української культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості функціонування висловлювань подяки на

крос-культурній арені цікавили таких зарубіжних науковців, як: Хаймс, Бодман та Айзенштейн, Вольфсон, Коулмас, Фрайзер, Каспер. Сучасні дослідження проводять Атьє Фарашаян і Тан Кім Хуа та група науковців: Симеон Флойд, Джованні Россі, Юлія Баранова, Джо Блайт, Марк Дінгеманс, Кобін Х. Кендрік, Йорг Цинкен, Н. Дж. Енфілд та інші. У перекладознавстві існує велика кількість праць, присвячених перекладацьким трансформаціям, які уможливають адекватну передачу формул подяки, серед яких роботи Л. Бархударова, І. Корунця, В. Карабана, В. Комісарова, Л. Науменка та ін.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є аналіз особливостей передачі формул подяки в англomовному художньому дискурсі лексичними засобами української мови. **Завдання** статті полягають у детермінізації міжкультурного поняття подяки та проведенні детального розгляду способів перекладу висловлювань подяки українською мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ввічливість як предмет наукового дослідження традиційно пов'язують з культурою мови, мовленнєвим етикетом. Мовленнєвий етикет – це національно-специфічні правила мовленнєвої поведінки, які реалізуються в системі стійких формул і висловів, що рекомендуються для вираження подяки, прощання тощо в різних ситуаціях ввічливого контакту зі співбесідником, зокрема під час привітання, знайомства, звертання тощо [3]. Такі стійкі формули спілкування, або стереотипи спілкування, є типовими, повторюваними конструкціями, що вживаються у високочастотних побутових ситуаціях. Тобто наявність типізованих комунікативних ситуацій стимулює виникнення в мові/мовленні відповідних мовленнєвих засобів, які б відповідали цим ситуаціям.

Систему мовленнєвого етикету нації становить сукупність усіх можливих етикетних формул. До таких формул належить поняття подяки – мовний акт, що грає важливу роль в підтримці взаємин між співрозмовниками. Подяка – це почуття визнання за виконане добро, наприклад, за надану увагу або послугу, а також різні способи вираження цього почуття, зокрема й офіційні заходи заохочення (наприклад, оголошення вдячності). Воно виникає на базі емоційної та раціональної оцінки того, що відбувається. Вираження такої оцінки досить ритуалізовано.

Вдячність може бути адресована не тільки конкретним особам, а й групам людей (наприклад, предкам), а також неперсоніфікованим поняттям, серед яких світ, Бог [6]. Подякувати означає викликати приємні емоції у співрозмовника, створити хороший настрій. Умова щирості або психічний стан мовця під час мовленнєвого акту подяки характеризуються тим, що людині, яка виражає подяку, є приємна та необхідна надана допомога, послуга чи навіть позитивні слова або комплімент адресата.

В Оксфордському словнику англійської мови “Oxford English Dictionary” знаходимо такі дефініції слова “gratitude” [9]: *the quality of being thankful; readiness to show appreciation for and to return kindness; feeling or showing an appreciation for something*

done or received; received or experienced with gratitude; welcome; а також відповідні синоніми: *recognition, acknowledgement, thankfulness, hat tip, credit, regard, respect, sense of obligation, indebtedness*. Синонімічний ряд лексеми “grateful” реалізують такі прикметники, як: *relieved, pleased, thankful, glad, indebted, obliged, obligated, beholden*.

Тлумачний словник англійської мови “Cambridge Dictionaries” пояснює лексему “gratitude” як: *the feeling or quality of being grateful* (BrE) *ma a strong feeling of appreciation to someone or something for what the person has done to help you* (AmE) [7]. Вона може супроводжуватись такими означеннями: *immense, genuine, tremendous, stiff, unending, profound, exaggerated*, напр.: *For his efforts, Joe had received a case of his favorite whiskey along with Matt's unending gratitude* (4, 130).

Longman Dictionary of Contemporary English надає приклади дієслів, з якими може вживатися лексема “gratitude”: *express/show your gratitude, feel gratitude, earn somebody's gratitude* [8].

В англійській вербальній поведінці висловам подяки відводиться надзвичайно важливе місце в повсякденному спілкуванні. Це один із засобів демонстрації взаємної поваги. *“It's a good day when your thank you bag is full”* – говорить англійське прислів'я [1, 192–193]. Однак вислів “thank you” в британській англійській виступає найчастіше формальним маркером вираження подяки, тоді як в американській англійській використовується для висловлення вдячності.

Варто зауважити, що студенти, які вивчають іноземну мову, часто помилково припускають, що вираження подяки є універсальним, і не знають про істотні відмінності в його крос-культурній реалізації. Незважаючи на універсальність мовленнєвих актів, зміст та частота їх виникнення тісно пов'язані з конкретними культурами. Таким чином, під час вивчення іноземної мови не враховується можливість натрапити на відмінні стратегії поведінки вдячності у міжкультурній взаємодії. Мовленнєві акти можуть відображати основні соціальні норми та культурні цінності мови, яка вивчається. Непорозуміння у відтворенні прийнятного мовленнєвого акту та сприйнятті закладеного значення пов'язане з необізнаністю культурного, соціального та прагматичного контексту в міжкультурному спілкуванні [4, 2].

Всебічний огляд поняття подяки допомагає усвідомити його багатогранність, неоднозначність та національну специфічність у межах міжкультурного спілкування. Це зумовлює необхідність співпраці мовної та культурної компетенції [5, 1]. Оскільки висловлювання подяки мають свої особливості реалізації на лексико-семантичному та синтаксичному рівнях мови перекладу, ми провели детальний аналіз засобів передачі формул вдячності українською мовою, виявлених на сторінках англomовної художньої літератури. Для зручності порівняння висловлювань подяки дослідження здійснювалося на базі Національного корпусу російської мови із залученням паралельного мультимовного корпусу. Під час аналізу були виявлені основні способи перекладу

формул подяки, а саме: *переклад словниковим відповідником, пошук еквівалентного відповідника в мові перекладу, додавання слова, вилучення (займенників), транспозиція, перестановка частин речення, синтаксичні модифікації, а також переклад із залученням низки лексико-семантичних та граматичних трансформацій*. Розглянемо кожну з названих трансформацій на прикладах.

Переклад за допомогою словникового відповідника зазвичай не викликає складнощів для перекладача, оскільки лексичні одиниці чітко зафіксовані у словнику і не вимагають подальших модифікацій (*grateful* – *вдячний*, *thank you* – *дякую*). Пор.: "*The Vatican will always be grateful for that,*" *the secretariat said, his tone appeasing...* (1) – *Ватикан завжди буде вдячний вам за це, – сказав секретар уже миролюбнішим тоном...*

"*Thank you,*" *the woman said. "Now do exactly as I tell you, and everything will work out fine"* (1) – *Дякую, – сказала жінка. – Тепер робіть, як я скажу, і все буде добре.*

The crippled man's scowl deepened. "There's gratitude. He assured us he would be here, but it looks like we'll do it without him. It won't take long" [Dan Br] – *Незнайомець ще більше спохмурнів.*

– *Оце вам вдячність. Він запевнив нас, що буде тут, але, схоже, нам доведеться обійтися без нього. Це не займе багато часу.*

Останній приклад свідчить, що переклад має завжди здійснюватись насамперед у контексті ситуації, що зі свого боку зумовлює підбір відповідних лексичних засобів. Лексема *gratitude* перекладена за допомогою постійного відповідника *вдячність*, проте його лівостороннє оточення (*ще більше спохмурнів; оце вам*) доповнює додатковою інформацією, яка відчутно змінює його зміст на протилежний і надає негативної конотації.

Також серед способів перекладу формул подяки виявлено пошук варіантного відповідника в мові перекладу. До прикладу, для передачі клішованої фрази *If you would be so kind* перекладач підбирає еквівалентний вислів в українській мові *якщо ваша ласка*, який відповідає вимогам комунікативної ситуації (розмова по телефону між незнайомими людьми), а також лексичним нормам мови перекладу. Варто зазначити, що вислів *якщо ваша ласка* досить рідко вживається у неформальній комунікації і більш притаманний для офіційного спілкування. Разом з тим маркований вислів ввічливості *could you take the man's name and number...* у перекладі втрачає цю маркованість – *запишіть ім'я й телефон...* Пор.:

"*If you would be so kind,*" *Langdon said, doing his best to remain polite, "could you take the man's name and number, and tell him I'll try to call him before I leave Paris on Tuesday? Thank you"*. *He hung up before the concierge could protest* (1) – *«Якщо ваша ласка, – Ленгдоніві коштувало неабияких зусиль залишатися ввічливим, – запишіть ім'я й телефон того добродія й перекажіть, що я спробую сконтактуватися з ним, доки буду в Парижі, тобто до вівторка. Дякую».* – *Він поклав слухавку, доки консьєрж устиг щось відповісти.*

За таким самим принципом пошуку еквівалентного відповідника в мові перекладу звична фраза *Thank you very much* перекладена як *красенько дякую та щиро дякую* (2). В українській мові побутує висловлення подяки «красно дякую», узус якого скоріш обмежений художнім дискурсом. Проте в цьому випадку ми спостерігаємо його модифікацію за рахунок морфологічного потенціалу української мови (*красенько дякую*). Його вживання свідчить про індивідуальні особливості особи, її емоційний стан та відношення до наданої послуги.

Проте не для всіх висловів подяки в українській мові можна знайти еквівалентні лексичні одиниці, тому перекладачеві необхідно вдаватись до використання різних перекладацьких трансформацій, щоб передати основну думку автора і реалізувати прагматичну ціль. Трансформація полягає у зміні формальних (лексичні та граматичні трансформації) або семантичних елементів тексту оригіналу за умови повної передачі тексту мовою перекладу [2, 201].

Під час перекладу наведеного нижче уривку перекладачеві потрібно точно передати думку автора, його наміри, почуття та настрої, використовуючи необхідні вербальні засоби і граматичну структуру української мови. У цьому йому допомагають численні перекладацькі трансформації. Пор.:

Langdon studied the slip. It had a Paris phone number and extension on it. "Thank you," he said, feeling worried now. "Where do I find a phone?" (1) – *Ленгдон подивився, що написано на папірці. Якийсь паризький номер, а потім ще кілька цифр. – Дякую, – пробурмотів він, відчуваючи, що його охоплює тривога. – А де я візьму телефон?*

Задля адекватної передачі мовою перекладу використано відразу декілька лексико-граматичних трансформацій: **декомпресія** (присудок *studied* передано підрядним реченням *подивився, що написано на папірці...*); **парцеляція/внутрішній поділ речення** (*Langdon studied the slip* – *Ленгдон подивився, що написано на папірці...*); **генералізація значення** (*slip* має значення: *довга вузька смужка; стандартне друковане повідомлення або попередження; бланк, реєстраційна картка*, але для збереження адекватності в перекладі воно передано узагальненим словом *папірець*; *extension* має значення: *телефонний відвід; відвідна трубка; паралельний телефон; внутрішній номер; додатковий номер*, перекладено – *ще кілька цифр*); **конкретизація** (артикуль *a* замінено неозначеним займенником *якийсь*; *said* – *пробурмотів* (емоційно забарвлене)); **контекстуальна заміна** (*find* – *візьму*; + **зміна теперішнього часу майбутнім**); **вилучення слова** (*now, phone*); **додавання слова** (*a, a* *потім*; переклад речення *he said, feeling worried now* розширено – *пробурмотів він, відчуваючи, що його охоплює тривога* – оскільки в українській мові для слова *тривога* характерне вживання з дієсловом *охоплювати*).

Для адекватної передачі висловів подяки необхідно здійснювати зміни на синтаксичному рівні, які зумовлені аломорфними рисами зіставних мов у граматичних системах. Зокрема, конструкції *Thank (you) + for (-ing)* українською передаються підрядним реченням або іменником, тобто відбувається

граматична трансформація. Наприклад: “*Thank you for having us*”, *Sophie said, now seeing the man wore metal leg braces and used crutches* (1) – **Дякую, що прийняли нас.** – *Софі побачила, що господар має на ногах металеві скоби і ходить на милицях.*

Конструкція *be thankful (not) to* також найчастіше передається за допомогою підрядного речення. Пор.: *Langdon was thankful not to have shared his Templar church hopes with Sophie* (1) – **Ленгдон був радий, що не поділився із Софі своєю версією побачити тут церкву тамплієрів.**

Перекладачеві нерідко необхідно вдаватись до перестановки слів, частин речення, аби припасувати переклад під синтаксичні норми української мови. Пор.: “*Unfortunately, I have forgotten my three-digit access code. If you could help me, I would be most grateful*” (1) – **Прикро, але я забув код доступу, ці три цифри. Буду вдячний, якщо ви мені допоможете.**

Langdon forced a pained smile. “Better, thanks.” It was killing him (1) – **Ленгдон змусив себе усміхнутися. – Дякую, краще. – Біль був нестерпний.**

Вживання висловів подяки може свідчити про вихованість людини і водночас може переходити у категорію ритуальних висловів, позбавлених емоційності. Або ж вони можуть виражати глибокий внутрішній порив подякувати. У перекладі обов’язково повинен передаватись емоційний настрій, що панує в тексті оригіналу. У наведеному нижче фрагменті тексту оригіналу очевидне щире бажання *Tweedledum* висловити подяку, що експлікується за допомогою графічних стилістичних засобів – написання слова *VERY* великими літерами. Але в перекладі цей стилістичний прийом нівелюється і в поєднанні з компресією втрачається емоційне навантаження, закладене в оригіналі. Пор.:

“*Nohow. And thank you VERY much for asking,*” *said Tweedledum* (2) – **Аж ніяк. Дуже вдячний за увагу,** – сказав Круть.

Вилучення передачі графонів у тексті перекладу також простежуємо в наведеному нижче фрагменті, у результаті чого прагматична функція перекладу реалізується не повністю:

Langdon frowned. “THANK YOU, HOLLYWOOD” (1) – **Ленгдон спохмурнів. «Дякую, Голлівуде».**

В українському перекладі виявлено характерне опущення займенників: *дякую [тобі], [мій] друже*. Пор.: “*Thank you, my friend,*” *the priest said in*

awkward French (1) – **Дякую, друже,** – сказав священик ламаною французькою.

Трансформація додавання слова полягає в залученні до тексту перекладу лексичних елементів, яких немає в тексті оригіналу, щоб адекватно відобразити зміст цільового тексту та дотриматись мовних та мовленнєвих норм мови перекладу. Проте не допустимим є довільне введення слів до тексту перекладу, які б якось змінювали його сенс. Навпаки, додані слова слугують місточками, які допомагають влучніше здійснити переклад та забезпечити краще розуміння перекладу. Пор.: *Despite his troubles tonight, Langdon was thankful to have landed in such good company* (1) – **Попри всі сьогоденні неприємності, Ленгдон був вдячний долі, що звела його з такими чудовими людьми.**

“*I rise to return thanks*” – *Alice began, and she really DID rise as she spoke, several inches...* (2) – **Я з великим піднесенням звертаю до вас слова подяки... – почала Аліса і справді піднеслася на кілька дюймів...**

Langdon nodded his thanks and began to move deeper into the sanctuary (1) – **Ленгдон кивнув на знак подяки й повільно пішов у глибокий храм.**

Під час аналізу методів передачі висловлювань подяки виявлено, що досить часто застосовується транспозиція як різновид лексико-семантичної трансформації, необхідність якої зумовлено особливостями української мови. До прикладу, перехід іменника в прикметник: “*You ought to return thanks in a neat speech...*” (2) – **Ти повинна виголосити коротку подячну промову...;** іменника в дієслово: *So, with a nod of thanks to his friends...* (3) – **Він вдячно кивнув своїм друзям...;** прикметника в дієслово: “*It is I who am thankful, my friend*” (1) – **Це я маю тобі дякувати, друже;** прикметника в прислівник: *Sophie gave him a grateful smile* (1) – **Софі вдячно усміхнулася.**

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, у роботі виявлено, що передача висловлень подяки потребує значної уваги з боку перекладача, оскільки для адекватної реалізації перекладу з англійської українською потрібно мати не лише мовну, але ще і культурну компетенцію. Для передачі висловлювань подяки перекладач послуговується лексико-семантичними та граматичними трансформаціями. Тема особливостей перекладу формул подяки мало досліджена, тому залишається полем для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ларина Т. В. Категорія вежливості в англійській і російській комунікативних культурах. Москва : РУДН, 2003. 315 с.
2. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод. Москва : Воениздат, 1980. 237 с.
3. Український мовленнєвий етикет / Навчальні матеріали онлайн : веб-сайт. URL: pidruchniki.com/1770071247604/dokumentoznavstvo/ukrayinskiy_movlennyeviy_etiket. (дата звернення : 06.11.2019).
4. Farashaiyan Atieh, Hua Tan Kim A Cross-Cultural Comparative Study of Gratitude Strategies between Iranian and Malaysian Postgraduate Students School of Language Studies and Linguistics. University Kebangsaan Malaysia (UKM), Bangi, Malaysia. 2012. Vol. 8. № 7. URL: <http://dx.doi.org/10.5539/ass.v8n7p139>. (11.09.2019).
5. Mahadev L. Apte “Thank you” and South Asian languages: A comparative socio-linguistic study. *International Journal of the Sociology of Language*. 1974. Issue 3. P. 67–89. URL: <https://www.degruyter.com/view/j/ijsl.1974.issue-3/ijsl.1974.3.67/ijsl.1974.3.67.xml>. (08.09.2019).

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

6. Вдячність. Вікіпедія : вільна енциклопедія : веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Вдячність>. (дата звернення : 05.11.2019).
7. Cambridge Dictionary. 4 edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2013. 1856 p. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/gratitude>. (02.11.2019).
8. Longman Dictionary of Contemporary English. 5 edition. Harlow : Pearson Education Ltd, 2011. 2081 p. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/gratitude>. (02.11.2019).
9. Oxford English Dictionary. Oxford : Oxford University Press, 2012. 1024 p. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/gratitude>. (03.11.2019).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Brown Dan. The Da Vinci Code. New York : Anchor. 1 edition. 2003. 496 p.
2. Carroll Lewis Through the Looking-Glass and what Alice found there. London : Macmillan Ltd, 2016. 288 p.
3. Milne A. A. Winnie-the-Pooh. E.P. Dutton & Company, 2001. 161 p.
4. Roberts G. D. The Mountain Shadow. London : Little, Brown Book Group, 2015. 560 p.